

آقای رحمان اشرفی - شعبه میدان خیام ارومیه

بهای تمام شده پول (Cost of Money)

چکیده

مهم‌ترین منبع مالی بانک‌ها و مؤسسات مالی را «سپرده‌های اشخاص» تشکیل می‌دهد. بنابراین جمع‌آوری و جذب سپرده‌ها و تخصیص آن جهت تأمین نیازهای مالی انواع فعالیت‌های اقتصادی، از مهم‌ترین عملیات بانکی به‌شمار می‌رود. از همین‌رو، بانک‌ها به‌منظور تداوم فعالیت و حفظ منابع سپرده‌گذاران لازم است؛ از بهای تمام‌شده پول (منابع)، یعنی هزینه‌هایی که بانک‌ها برای تجهیز منابع و اداره کردن آن نظیر: جایزه سپرده‌های قرض‌الحسنه پس‌انداز، سود سپرده‌های کوتاه‌مدت و بلند (غیردیداری)، هزینه‌های غیر عملیاتی، مطالبات مشکوک‌الوصول و استهلاک متحمل می‌شوند، مطلع و تصمیم‌درستی اتخاذ نمایند.

در این مقاله، ابتدا مروری داریم به تعاریف و مفاهیم بهای تمام‌شده، عوامل بهای تمام‌شده خدمات، انواع بهاییابی در سیستم جدید و سپس نحوه محاسبه قیمت تمام‌شده در بانک‌ها و مؤسسات مالی و اعتباری به‌اختصار شرح داده خواهد شد.

مقدمه

کوشش‌های مدیریت برای دستیابی به هدف‌های واحد تجاری، بر اساس وظایف دوگانه «برنامه‌ریزی» و «کنترل» پی‌ریزی می‌شود. «وظیفه برنامه‌ریزی»، اساساً یک فرآیند تصمیم‌گیری است که با مسائلی مانند: تعیین سود مورد نظر، تهیه و

دسترسی به مواد اولیه، نیروی کار و اموال، برآورد حجمی تولید و ایجاد سیستم ارتباطات که گزارش‌گری و کنترل نتایج واقعی را در مقایسه با برنامه‌ریزی از پیش تعیین‌شده امکان‌پذیر می‌سازد، سروکار دارد. «وظیفه کنترل» عبارت از: ساماندهی و ترکیب منابع طبیعی، نیروی کار و ابزار تولید در یک واحد هماهنگ برای دستیابی به نتایج مطلوب است.

حلقه ارتباطی بین وظیفه برنامه‌ریزی اولیه و وظیفه کنترل ثانویه، سیستم اطلاعاتی حسابداری بهای تمام‌شده است که ارتباط مؤثر، انتقال مداوم ارتباطات، حسابداری سنجش مسؤلیت و انعطاف مدیریت را امکان‌پذیر می‌سازد.

مفاهیم بهای تمام‌شده

«بهای تمام‌شده»، به مخارجی اطلاق می‌شود که برای تولید محصول صرف می‌گردد (که در این مقاله هدف، ارائه خدمات به مشتریان است). بهای تمام‌شده پول در سیستم بانکی،

یکی از عوامل مستقیم در افزایش بهای خدمات بانک‌ها است. همان‌طور که در مقدمه اشاره شد؛ مدیران برای اجرای مؤثر وظایف به اطلاعات نیاز دارند که یکی از اطلاعات بسیار مهم، اطلاعات مربوط به بهای تمام‌شده است.

به‌عنوان مثال؛ چنین پرسش‌هایی باید توسط مدیران پاسخ داده شود:

۱. چه اقلامی از بهای تمام‌شده در ایجاد محصولات و خدمات دخیل هستند؟
۲. اگر حجم ارائه خدمات بیش‌تر شود، کدام‌یک از اقلام بهای تمام‌شده کاسته می‌شود؟
۳. فرآیند اتوماسیون چه تأثیری بر کل بهای تمام شده دارد؟
۴. چگونه می‌توان بهای تمام شده را به بهترین شکل کنترل کرد؟

عوامل تشکیل‌دهنده بهای تمام‌شده

تعیین عوامل تشکیل‌دهنده بهای تمام شده محصول، به‌نوع سازمان و فعالیت او بستگی دارد که در حالت کلی عوامل بهای تمام‌شده متشکل از سه عامل مهم؛ مواد، کار (دستمزد) و سربار ساخت می‌باشد که در بانک‌ها و مؤسسات می‌توان هزینه پرداختی بابت سود سپرده‌ها که بیش از ۹۰ درصد هزینه‌ها را شامل می‌شود، به‌عنوان مواد مستقیم و هزینه‌های اداری و حقوق کارکنان را به‌عنوان کار مستقیم و بقیه هزینه‌های غیرمستقیم مانند: سوخت و روشنایی، اجاره ساختمان، استهلاک، بیمه و ... را می‌توان به‌عنوان سربار محصول تولید شده بیان کرد.

می‌دهد. در حقیقت می‌توان گفت؛ منابع یک بانک، تمام حساب‌های سمت چپ ترازنامه، به‌استثنای حساب‌های داخلی است.

برای محاسبه قیمت تمام‌شده پول:

الف) ابتدا بخش آزاد منابع را محاسبه می‌نماییم؛ منظور از منابع آزاد، منابعی است که نزد بانک مرکزی ج.ا.ایران، به‌عنوان سپرده قانونی، سپرده‌گذاری نشود. نسبت سپرده قانونی سپرده‌های مختلف، طبق بسته سیاستی بانک مرکزی ج.ا.ایران، به‌شرح جدول ذیل تعیین شده است. نسبت سپرده قانونی، سپرده‌های مختلف بانک‌های تخصصی، معادل رقم سال قبل تعیین می‌شود.

نسبت سپرده قانونی طبق بسته سیاستی بانک مرکزی ج.ا.ایران

نسبت سپرده قانونی (درصد)	سپرده
۱۰/۰	قرض الحسنه پس‌انداز
۱۷/۰	سپرده‌های دیداری، سپرده‌های نقدی اعتبارات اسنادی ضمانت‌نامه‌های بانکی
۱۵/۵	سپرده‌های سرمایه‌گذاری کوتاه‌مدت
۱۵/۰	سپرده‌های سرمایه‌گذاری بلندمدت یک‌ساله
۱۱/۰	سپرده‌های سرمایه‌گذاری بلندمدت دوساله و سه‌ساله
۱۰/۰	سپرده‌های سرمایه‌گذاری بلندمدت چهارساله
۱۰/۰	سپرده‌های سرمایه‌گذاری بلندمدت پنج‌ساله

تبصره: منابعی که نیاز به کسر سپرده قانونی ندارند، عبارتند از: سپرده‌های مدت‌دار

صرف شده برای تهیه گزارش‌ها است. توجه به این موضوع که مدیران رده‌های مختلف می‌توانند به فرآیند تولید کنترل داشته باشند، منجر به افزایش سودآوری خواهد شد.

۳- روش بهایابی بر مبنای فعالیت (ABC)

با پیشرفت فن‌آوری تولید و ورود ماشین‌آلات خودکار، سهم بهای تمام‌شده سربار در بهای تمام‌شده تولید، به‌طور فزاینده افزایش یافته است. منظور از «سربار»، تمام هزینه‌های غیرمستقیم تولید محصول یا ارائه خدمات است. از آن‌جا که بهای تمام‌شده سربار را نمی‌توان به‌طور مستقیم به محصولات خاص ردیابی کرد، برای تعیین بهای تمام‌شده هر واحد محصول، باید سربار را با مبنای فرضی به محصولات مختلف تسهیم نمود.

به‌منظور دستیابی به بهای تمام‌شده صحیح‌تر محصولات، امروزه بسیاری از شرکت‌ها از «بهایابی بر مبنای فعالیت» (Costing Based Activity) استفاده می‌کنند. در روش «ABC»، بهای سربار بر مبنای میزان استفاده هر محصول از فعالیت‌هایی که منجر به ساخت آن محصول می‌شود، به محصولات اختصاص می‌یابند.

نحوه محاسبه قیمت تمام‌شده پول

هر بانکی با توجه به منابعی که در اختیار دارد، اقدام به اعطای تسهیلات، پرداخت بدهی‌ها، سرمایه‌گذاری و یا خرید دارایی ثابت می‌نماید. قیمت تمام‌شده پول با توجه به نوع و میزان منابع حائز اهمیت است و یکی از راه‌های مقایسه دو بانک، بررسی قیمت تمام‌شده پول برای آن‌ها است.

منابع بانک را سه بخش بدهی، انواع سپرده‌های دیداری و غیردیداری، به‌صورت کوتاه‌مدت و بلندمدت و یا ارزی و تسهیلات مشکوک‌الوصول و ذخیره استهلاک تشکیل

سیستم‌های جدید برای ارزیابی بهای تمام‌شده

۱- روش تولید بهنگام (JIT)

بسیاری از شرکت‌ها و مؤسسات طی سال‌های اخیر توانسته‌اند، حجم موجودی کلای خود را با استفاده از روش تولید بهنگام (in Just time System) کاهش دهند. در این روش، موجودی کالا، درست در زمان نیاز، خریداری و یا تولید می‌شود. شرکت رایانه‌ای «Dell» از جمله شرکت‌هایی است که پاسخ‌گویی بسیار سریع نسبت به نیاز مشتریان از خود نشان داده است؛ به‌طوری‌که رایانه مورد درخواست هر مشتری را در زمان کم‌تر از ۴۸ ساعت مونتاژ کرده و برای مشتری ارسال می‌کند. به‌طوری‌که ملاحظه می‌شود، این زمان بسیار کوتاه است و مزیت رقابتی بسیار بالا برای شرکت فراهم کرده است.

۲- روش مدیریت کیفیت فراگیر (TQM)

سیستم «تولید بهنگام» تأکید زیادی بر کیفیت فراگیر محصول دارد. اگر قرار باشد، در شرکتی بدون توجه به کیفیت فراگیر، تولید تنها در زمان نیاز انجام گیرد و خط تولید، به‌دلیل خرابی ماشین‌آلات یا محصولات متوقف گردد، برای شرکت، بار مالی بسیار بزرگی به‌دنبال خواهد داشت. بسیاری از شرکت‌ها در حال حاضر، سیستم‌هایی با نام «مدیریت کیفیت فراگیر» (Total Quality Management) راه‌اندازی کرده‌اند. تا ضایعات محصول را تا حد ممکن کاهش دهند. در واقع در این‌گونه سیستم‌ها، هدف، رسیدن به ضایعات صفر است. همچنین سیستم «TQM» قادر به تولید اطلاعاتی در مورد معیارهای غیرمالی عملکرد، از قبیل: میزان رضایت مشتریان، تعداد تماس‌های تلفنی مشتریان بابت ارائه خدمات و زمان

ارزی، ذخیره استهلاک و ذخیره مطالبات مشکوک‌الوصول، حقوق صاحبان سهام و تسهیلات دریافتی از سایر بانکها.

ب) هزینه سود هر بخش از منابع آزاد را با توجه به نرخ سود واقعی محاسبه می‌نماییم. (برای مثال: اگر نرخ سود واقعی سپرده‌های یک‌ساله ۲۰ درصد باشد و میزان سپرده آزاد یک‌ساله در انتهای دوره ۱۸/۷۴۱ میلیارد ریال باشد، هزینه سود آن برابر ۳/۷۴۸ میلیارد ریال می‌شود.

تبصره: منابعی که هزینه بهره ندارند، عبارتند از: سپرده‌های دیداری، سپرده‌های قرض‌الحسنه پس‌انداز، سپرده‌های ارزی و سایر سپرده‌ها، ذخیره استهلاک و ذخیره مطالبات مشکوک‌الوصول حقوق صاحبان سهام (در بانک‌های خصوصی نرخ بازده مورد انتظار از سرمایه معمولاً جزء محاسبات فوق منظور می‌شود).

ج) بانک مرکزی ج.ا.ایران، بابت سپرده قانونی که بانک‌ها نزد وی به ودیعه می‌گذارند، بر اساس مانده ارقام تودیع شده سود پرداخت می‌کند که برابر ۱ درصد سپرده قانونی تودیعی است. بنابراین در این مرحله برای تعدیل هزینه هر سر فصل از منابع، لازم است؛ سود سپرده قانونی متعلق به هر سر فصل را به‌دست آوریم. برای این کار باید آن منابعی را که در نرخ سپرده قانونی ضرب نموده‌ایم، مدنظر قرار داده و نتایج به‌دست آمده از ضرب نرخ سپرده قانونی در آن‌ها را در ضریب درصد به‌دست آوریم.

د) هزینه موزون شده سود منابع را محاسبه می‌کنیم که از تقسیم هزینه سود محاسبه شده در بخش «ب»، تقسیم بر میانگین بخش آزاد منابع محاسبه شده در بخش «الف» به‌دست می‌آید و سپس آن را در ۱۰۰ ضرب

می‌کنیم تا درصد بهای تمام‌شده مستقیم پول به‌دست آید.

ه) حال لازم است؛ هزینه‌های غیرمستقیم نیز که شامل: هزینه استهلاک، هزینه مطالبات مشکوک‌الوصول و هزینه‌های اداری و پرسنلی است، محاسبه شود و آن را بر میانگین منابع آزاد به‌دست آمده در قسمت (الف) تقسیم می‌نماییم. سپس درصد ضرب می‌کنیم با این عمل درصد هزینه غیر مستقیم پول به‌دست می‌آید.

و) در پایان، هزینه موزون شده سود محاسبه شده در بخش (د) را با هزینه غیرمستقیم به‌دست آمده در قسمت (ه) جمع می‌کنیم؛ بدین ترتیب قیمت تمام شده پول به‌دست می‌آید.

نتیجه‌گیری

در ایران و به‌ویژه در مؤسسات مالی و اعتباری، عامل اصلی در افزایش قیمت تمام‌شده پول، ناشی از هزینه‌های مستقیم (سود سپرده‌ها) است که اگر بخواهیم بخش‌های مختلف اقتصادی و عموم مردم از تسهیلات ارزان قیمت بانک‌ها بهره‌مند شوند. باید هزینه‌های پول را در سیستم بانکی کاهش دهیم که این امر هم منوط به مدیریت و کاهش هزینه‌های مستقیم است. به عبارتی، سودی که به سپرده‌گذاران پرداخت می‌شود، تابعی از نرخ تورم است. اما نمی‌توان پذیرفت در شرایطی که نرخ تورم بالا بوده، نرخ سود سپرده‌ها در سطح پایین باشد که این امر تأثیر به‌سزایی در تأمین هزینه‌های جاری بانک‌ها دارد. به این ترتیب، بانک‌ها نمی‌توانند از عهده هزینه‌های خود برآیند و بر همین اساس، تسهیلات پرداختی با افزایش نرخ روبه‌رو می‌شود. البته تورم هم می‌تواند تابعی از قیمت تمام‌شده بانک‌ها باشد اما این راه‌کار

مناسبی به نظر نمی‌رسد که برای کاهش نرخ تورم قیمت تمام‌شده پول، نرخ سود سپرده‌ها کاهش دهیم. چون از این طریق هم بانک و هم مشتری متضرر خواهند شد. به این ترتیب، کاهش نرخ تورم و قیمت تمام‌شده پول باید هم‌گام با یکدیگر اتفاق بیافتد. البته به این نکته هم باید اشاره کرد که قیمت تمام‌شده پول در بانک‌های خصوصی، به‌علت شرایط خاص جذب منابع، بالاتر از بانک‌های دولتی است؛ به‌طوری‌که بررسی‌ها نشان می‌دهد: قیمت تمام‌شده پول در بانک‌های دولتی حدود ۱۳ تا ۱۵ درصد است و این در حالی است که این قیمت در بانک‌های خصوصی تا ۲۱ درصد نیز می‌رسد. ذکر این نکته هم ضروری است که سیاست کاهش مداوم سود بانکی باعث می‌شود تا بانک‌های خصوصی دو باره به دولتی تغییر ماهیت دهند؛ چون در این حالت است که قیمت تمام‌شده پول در بانک‌ها کاهش خواهد یافت. در پایان باید گفت؛ مؤسسات مالی و بانک‌ها در برابر احاد جامعه که به‌عنوان سپرده‌گذاران محسوب می‌شوند، متعهد هستند اما سپرده‌گذاران در ازای توقع دریافت سود بالا در زمان سپرده‌گذاری، تمایل دارند که در زمان اخذ تسهیلات و وام، سود بسیار کم‌تری در ازای آن پرداخت کنند اما این اختلاف به ضرر اقتصاد و سیستم بانکی است و هزینه‌های ملی را افزایش خواهد داد. اما به اعتقاد نگارنده، بانک آینده باید با ارائه خدمات بیش‌تر و نوین بانکی در مقابل پرداخت سود بیش‌تر برای سپرده‌ها، نه‌تنها می‌تواند مشتریان خود را حفظ کند بلکه مشتریان زیادی جذب کرده و بدین ترتیب، بهای تمام شده تا حدودی کاهش یابد.

منابع

- ♦ عزیز عالی‌ور، دکتر احمد حسینی، رضا نظری، فرشید نویسی (۱۳۸۳)، «حسابداری صنعتی»، سازمان حسابرسی، شماره ۴۸.
- ♦ جمشید اسکندری (۱۳۸۷)، «حسابداری صنعتی»، انتشارات کیومرث.
- ♦ سورن آنبوس (۱۳۸۲)، «حسابداری صنعتی»، انتشارات ترمه - جلد اول.
- ♦ وی گانت، کی سو وکی مل (۱۳۸۸)، «اصول حسابداری ۳»، انتشارات کتاب نو، ترجمه: ایرج نوروش - دکتر بیتا مشایخی.
- ♦ دکتر ایرج نوروش، دکتر ساسان مهرانی، دکتر غلامرضا کریمی (۱۳۸۷)، «مروری جامع بر حسابداری مالی»، انتشارات نگاه دانش، جلد اول.

- ♦ www.cbi.ir
- ♦ www.cost.account ion.blogfa.com
- ♦ www.ensani.ir
- ♦ www.gostarehonline.com